

AMERİKA’NIN DEĞİŞEN ORTADOĞU POLİTİKASINA GENEL BİR BAKIŞ

Serdal İLBAŞ¹

Öz

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Sovyet Rusya öncülüğündeki komünizm ABD öncülüğündeki Batı için ana tehdit unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Doğu Avrupa’dan Kore’ye, Afrika’dan Güney Asya’ya kadar dünyanın birçok farklı yerinde iki rakip ideoloji mücadele etmiştir. Bu mücadelenin en yoğun olduğu yerlerden biri Ortadoğu’dur. 1956 Süveyş Krizi ile bölgede etkisini kaybeden İngiltere’nin yerini Sovyet Rusya’nın almaması için ABD bölgede etkisini artırmaya başlamıştır. Komünizm tehdidini kullanarak bölge devletleri üzerinde önemli bir nüfuz elde etmiştir. Bölgedeki zenginliği kaybetmemek için özellikle körfez bölgesinde çıkarlarına aykırı durumlara karşı askeri müdahale seçeneklerini de her zaman masada tutmuştur. 1989 yılında Doğu Bloku’nun dağılmasıyla Sovyet tehdidinin olmaması ABD politikaları açısından bir dönüm noktası olmuş ve bölgede varlığının devam etmesi için bir tehdidin var olması gerektiğine inanmıştır. Bu tehdit çok geçmeden var edilmiş ve adına da Radikal İslam denilmiştir. 11 Eylül 2001 olayları ile bölgeye müdahale etmek için gerekli meşru sebebin olduğuna inanan ABD bölgede askeri varlığını artırarak Irak ve Afganistan’a müdahalede bulunmuştur. 2011 yılında başlayan ve bölgeyi etkisi altına alan “Arap Baharı” ile güçlenen Siyasal İslam’la mücadele etmiş ve körfezdeki monarşilerle ilişkilerini daha da geliştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Ortadoğu, Soğuk Savaş, Komünizm

A GENERAL OVERVIEW OF AMERICAN CHANGING MIDDLE EAST POLICY

Abstract

After World War II, communism led by Soviet Russia emerged as the main threat to the West led by the USA. Two rival ideologies have struggled in many different parts of the world, from Eastern Europe to Korea, from Africa to South Asia. One of the places where this struggle is most intense is the Middle East. In order to prevent Soviet Russia from taking the place of Britain, which lost its influence in the region with the Suez Crisis of 1956, the USA began to increase its influence in the region. It gained significant influence over the states in the region by using the threat of communism. In order not to lose the wealth in the region, it always kept the options of military intervention on the table, especially in the Gulf region, against situations that were against its interests. The absence of the Soviet threat with the collapse of the Eastern Bloc in 1989 was a turning point in terms of USA policies, and it believed that there had to be a threat in the region in order to continue its presence. This threat was soon created and called Radical Islam. Believing that there was a legitimate reason to intervene in the region with the events of September 11, 2001, the USA increased its military presence in the region and intervened in Iraq and Afghanistan. It has fought against political Islam, which gained strength with the "Arab Spring" that started in 2011 and affected the region, and has further developed its relations with the monarchies in the Gulf.

KeyWords: USA, Middle East, Cold War, Communism

¹Dr. Bağımsız Araştırmacı, ilbasserdal@gmail.com , 0000-0001-9648-5177

Başvuru Tarihi (Received): 22.03.2025 **Kabul Tarihi** (Accepted): 28.05.2025

Giriş

Günümüzde genel olarak Ortadoğu özel olarak körfez bölgesi önemli petrol yataklarına sahip olduğu için hem bölgesel hem de küresel güçlerin mücadelesine sahne olmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede varlığını hissettirmeye başlayan ABD geçen süre zarfında Ortadoğu politikasında temel belirleyici olan altı kıstas üzerinde durmuştur. Bunlardan birincisi, Sovyet etkisini Ortadoğu'da azaltmak; bu politika daha sonra diğer küresel güçlerin etkisini kırmak olarak değişmiştir. İkincisi, petrol sevkiyatının güvenliği ve Amerikan çıkarlarına aykırı bir durumun olmasını engellemek. Üçüncüsü, İsrail Devletinin güvenliğini sağlamak. Dördüncüsü, Amerikan yanlısı ve ılımlı hükümetlerden oluşan statükoyu korumak. Beşincisi, radikal İslam'ın yayılmasını önlemek. Altıncısı, Müslüman Arap devletlerinin birleşmesini önlemektir. Bu kıstaslar üzerine Ortadoğu'daki politikasını biçimlendiren ABD, aykırı durumlara ya direk müdahale ederek Irak müdahalesi gibi ya da muhalifler aracılığıyla Mursi darbesi gibi politikasını uygulatmaktadır. Bu çalışma; ABD'nin Ortadoğu politikasına müdahil olması ve daha sonra bu politikasını gerekçelendirdiği komünizm tehdidinin yok olması ile bölgedeki çıkarlarını korumak ve varlığını devam ettirmek için yeni bir tehdit yarattığını anlatmaktadır. Bu yeni tehdidin radikal İslam tehdidi olduğu, bu gerekçe ile bölgedeki askeri varlığını devam ettirmeyi ve böylece enerji güvenliği ve İsrail devletinin güvenliğini sağlamayı amaçladığı üzerinde durmaktadır. Bu çalışmaya göre radikal İslam tehdidi suni bir tehdittir. Radikal İslam tehdidi olmazsa ABD başka suni bir tehdit oluşturarak bölge politikasını yönlendiren hegemon güç olmaya devam edecektir.

1. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ABD'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

ABD'nin Ortadoğu politikasına geçmeden önce Ortadoğu kavramının tam olarak ne anlama geldiğini açıklamakta fayda vardır. Öncelikle Ortadoğu kavramının anlaşılması aynı zamanda Batı düşünce yapısının nasıl bir temel üzerine inşa edildiğini anlamayı kolaylaştıracaktır. Kavram, felsefi olarak düşünüldüğünde batı üstünlüğünün dışı vurulmuş bir ifadesi olduğu anlaşılabacaktır. Çünkü kime göre 'orta' veya 'doğu' ya da kime göre 'doğu' veya 'doğunun ortası' soruları doğal olarak sorulmaktadır. İbrahim Kalın'a göre Batı kendini merkeze koyarken diğer medeniyetleri öteki ve ötesi olarak tanımlamıştır (Kalın, 2016). Bu çerçeveden bakıldığında Ortadoğu, modern batı düşüncesinin bir ürünüdür.

Ortadoğu kavramı Osmanlı sonrası İngilizlerin bölgedeki askeri varlığının oluşmasıyla kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda "İngiliz Ortadoğu Komutanlığı" ve "Müttefik Ortadoğu Lojistik Merkezi" gibi kullanımlar kavrama popülerlik kazandırmıştır. Daha öncesinde "Yakındoğu" kavramı Avrupa tarafından "Uzakdoğu" olmayan bölgeyi tanımlamak için kullanılmıştır (Sander, 2017, s. 73).

İngilizlerin Osmanlı sonrası Ortadoğu'daki etkisi 1956 Süveyş Savaşı ile son bulmuş ve onun yerine Amerikan Birleşik Devletleri (ABD) Ortadoğu'da önemli bir güç unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Bu aynı zamanda Osmanlı sonrası Ortadoğu'da büyük iki güç unsuru olan İngiltere ve Fransa'nın artık büyük devlet hüviyetine sahip olmadığını ortaya koyan bir gelişmeydi. Çünkü Soğuk Savaş olarak isimlendirilen bu dönemde batı için temel tehdit artık Komünist Sovyetler Birliği'ydi. Fakat İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a saldırmasıyla başlayan Süveyş Savaşı, Sovyet etkisinin Ortadoğu'da yayılmasından endişelenen ABD'yi harekete geçirmiştir. ABD, bu üç devleti geri çekilmeye zorlayarak Ortadoğu'da yeni etkin güç olarak meydana çıkmıştır (Kepsutlu, 2016, s. 41). Ortadoğu'da temel bir güç olarak ortaya çıkan ABD, Soğuk Savaş boyunca bölgedeki meşruiyetini Sovyet tehdidine dayandırarak sağlamlaştırmıştır.

Komünizm tehdidine karşı ABD Doğu Avrupa güvenliği için NATO'yu kurarak Sovyet Rusya'nın Doğu Avrupa düşlerine son vermişti. Sovyet Rusya ise bu ittifaka karşı olarak bu mücadeleyi sırf Avrupa'dan ibaret olmaktan çıkararak daha geniş bir alana yaymayı amaçladı.

Bu amaçla 1955'te Cenevre Zirvesi'nden yaklaşık iki ay sonra Mısır'la pamuk karşılığında büyük çaplı silah anlaşması yaptı. Sovyet lider Kruşçev bu satışın Arap milliyetçiliğini artıracığının, Arap-İsrail sorununu daha da karmaşıktıracağı ve batı emperyalizmine açık bir meydan okuma olarak algılanacağını farkındaydı (Kissinger, 2018, ss. 502-503). Çünkü bazı eylemlerin savunmacı dürtüleri olabilir ama bunlar karşı tarafa son derece tehditkâr gelebilir. Aşırı savunmacı durum yayılmacılığı ve ardından emperyalizmi getirebilir. Örneğin, 19. yüzyılda Britanya, Hindistan ticaret yollarının güvenliği için Mısır'ı işgal etmişti. Mısır'ı aldıktan sonra Mısır'ı savunmak için Sudan'ı ve Sudan'ı aldıktan sonra Uganda'yı almayı düşündü. Uganda'yı korumak için bir demiryolu inşa etti ve bunun için Kenya'yı işgal etme gereği duydu. Gittikçe daha çok genişlemeyi meşru kılmak için güvenlik ikilemini kullandı ve hep daha fazlasını istedi (Nye & Welch, 2018, s. 225). Bu bakış açısı çerçevesinde bakıldığında zaman ABD komünizm tehdidini öne sürerek 1956 Süveyş Krizi ile Ortadoğu politikasına müdahil olmuştur. ABD'nin bu güvenlik ikilemini kullanması ve aşırı savunmacı tutumu onun emperyal bir güç olarak bölgeye yerleşmesine ve yayılmasına neden olmuştur.

Soğuk Savaş döneminde bir tarihçi ABD-Sovyet mücadele alanı olan Ortadoğu'daki bu durumu "*türkü yine o türkü, sazlar el değişti*" cümlesiyle açıklamıştır. Yani 19. Yüzyılda Hindistan ticaret yolunun güvenliği ve rakipleri karşısında avantaj elde etmek için bölgeye müdahale etmişlerdi. Başka bir deyişle o dönemde Rusya için sıcak denizlere inme, Fransa ve Britanya'nın sömürgeleri için güç mücadele alanı olurken soğuk savaş döneminde ise Ortadoğu iki rakip ideolojinin mücadele alanlarından biri haline gelmiştir (Gelvin, 2016, s. 336). Bu mücadelenin el değiştirmesiyle birlikte Süveyş krizi ile büyük güç olma vasıflarını kaybeden Fransa ve Britanya, alanı ABD ve Sovyet Rusya'ya bırakmak zorunda kalmışlardır.

1.1. Soğuk Savaş Döneminde Başkanlık Doktrinleri

Amerikan politikasında değişikliğin en somut göstergeleri, başkanların yayınladıkları ya da kongreden yapacağı politika değişiklikleri için izin talep eden belgelerdir. Bu belgelerden ilk ve en çok bilineni 2 Aralık 1823 yılında Başkan James Monroe tarafından kongreye sunulan "Monroe Doktrini" olarak bilinen Amerika'nın Amerika dışındaki sorunlara müdahil olmamayı esas alan izolasyonist bir politikadır. İkinci olarak ise ikinci dünya savaşından sonra komünist tehdidine karşı Başkan Harry Truman'ın Avrupa ve Ortadoğu'da Sovyet etkisinin yayılmasını önlemek için 12 Mart 1947 yılında "Truman Doktrini" adıyla bilinen belgeyi açıklamıştır. Eisenhower, Nixon ve Carter doktrinleri de Ortadoğu'da Sovyet politikalarına karşı yayınlanan karşı politika hamleleridir. Daha sonra değineceğimiz Bush Doktrini de yine Ortadoğu bölgesini hedef alan bir politika değişikliğidir.

Süveyş Krizi ile bölgede etkisi gittikçe artan ABD, daha proaktif bir politika izleyeceği mesajını Başkan Dwight D. Eisenhower tarafından kendi ismiyle anılan doktrini ilan etmesiyle göstermiştir. 5 Ocak 1957 yılında Başkan Eisenhower kongreye gönderdiği mesajda Ortadoğu'da komünizm tehlikesine karşı bazı önlemler almak için kendisine yetki verilmesini talep ediyordu. "Eisenhower Doktrini" olarak bilinen ve kongre tarafından kabul edilen bu belgeye göre; Ortadoğu'da bağımsızlığını korumak için bazı devletlere ekonomik yardım, talep edenlere askeri yardım ve komünizm tehlikesine karşı gerekirse Amerikan kuvvetlerinin kullanılması öngörülmüyordu. Bu doktrine bölge ülkelerinden Mısır ve Suriye karşı çıkarken Lübnan, Suudi Arabistan ve Ürdün desteklemiştir. İlk somut gelişmeler Nisan 1957'de Ürdün'deki Nasır destekli darbe ihtimaline karşı ABD'nin 6. Filoyu Beyrut açıklarına göndermesi ve 1958 yılında Lübnan'daki olaylara karşı 15.000 askerin gönderilmesi ile olmuştur (Arı, 2017, ss. 106-107). Temel tehdit her ne kadar komünizm olarak sunulsa da asıl amaç bölge üzerinde hakimiyet kurarak bölgedeki zenginlikleri elde etmektir. Komünizm

sadece gerçek amaca ulaşmak için kullanılan bir araçtı. Çünkü Sovyet Rusya 1989 yılında dağılınca komünist tehdidi ortadan kalkmasına rağmen ABD bölgeden çekilmemiştir.

Ortadoğu'da Sovyetlerin Mısır'ı silahlandırması ve ABD'nin de İsrail'i desteklemesi, 1967'de Arap-İsrail Savaşı'nın rakip iki ideolojinin desteklediği devletlerin birbiriyle savaşmasına sebep olmuştur. 1967 Altı Gün Savaşı, İsrail'i Ortadoğu'da ABD'nin en büyük müttefiki yapmıştır. İsrail, ABD ile yakınlaşmadan önce Fransa'dan savaş uçağı ve İngiltere'den tank satın almıştı (Bowen, 2024). Amerika'nın Ortadoğu'daki en büyük müttefiki olan İsrail'i silahlandırması ve savaşa direkt katılmayıp müttefiklerine askeri yardım yapması ABD'nin Ortadoğu'da resmi politikası haline gelmiştir.

ABD'nin Vietnam'da yaşadığı hayal kırıklığı ve Vietnam Savaşı'nın getirdiği ekonomik külfet, ABD'nin müttefiklerine yönelik bir politika değişimine neden olmuştur. Başkan Richard M. Nixon 18 Şubat 1970 yılında kongreye gönderdiği ve daha sonra "Nixon Doktrini" olarak lanse edilen belgeye göre, ABD'nin Ortadoğu politikasında direkt askeri müdahale seçeneğinden kaçınacağı açıklanmaktaydı. Bunun yerine askeri ve ekonomik yardım ile Ortadoğu'da kendi politikalarını uygulamaya yönelik yeni bir politika anlayışını benimsemiştir. Bu politika ekseninde Irak, İran ve Suudi Arabistan gibi körfez ülkelerine askeri yardımı öngören "iki ayaklı" politika hayata geçirilmiştir. Nixon Doktrini esasında bölgesel askeri iş birliğine dayanan bir politikadır. Bölgesel güvenlik iş birliği esasına dayanan bu iş birliğinin amacı; körfezde istikrarın sağlanması, Suudi Arabistan ve İran arasında iş birliğinin tesis edilmesi ve zayıf durumdaki körfez ülkelerinin desteklenmesi olarak vurgulanmıştır (Arı, 2017, ss. 108-110). Fakat ABD bu politikasını çok geçmeden terk etmek zorunda kalmıştır. 1973 Arap-İsrail savaşı sonrası ABD'nin İsrail'e açık desteği bölge ülkeleri nezdinde hayal kırıklığına neden olmuş ve akabinde Arap ülkeleri petrol ambargosu ile Amerika ve batıya mesaj vermişlerdir.

6 Ekim 1973 tarihinde Suriye ve Mısır'ın anlaşmalı olarak İsrail'e saldırması Arap-İsrail savaşını başlatmış ve bu savaş krizin ortaya çıkışını tetiklemiştir. Arap ülkelerinde ABD'nin İsrail'i desteklediğine dair yaygın bir düşünce hakimdi. Bunun bir sonucu olarak Arap ülkeleri, petrolü siyasi bir baskı aracı olarak kullanarak bütün dünyayı etkileyen bir petrol krizine neden olmuşlardır. Petrol krizi, ABD'nin Arap-İsrail savaşında İsrail ordusuna verdiği desteğe karşılık olarak Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği'nin (OAPEC) ilan ettiği bir petrol ambargosudur. (Öztürk & Saygın, 2017, s. 2). Fakat ABD'nin bu politikası da uzun sürmemiş ve tekrar Ortadoğu'ya yönelik farklı bir politika izlemeye başlamıştır.

1978'de Sovyetler Birliği, Batı Somali Kurtuluş Cephesi arasındaki mücadelede Etiyopya'yı desteklemiştir. Batılı ve Arap devletleri ise bu savaşta Kızıl Deniz'e kıyısı olan Batı Somali Kurtuluş Cephesi kuvvetlerini desteklemiştir (Kavak, 2023, s. 25). Aynı dönemde Güney Yemen'de Sovyetlerin desteği ile bir darbe olmuştur (Şeker, 2021, s. 460). 1979'da Nikaragua'da Sandinistaların yönetimi ele geçirmesi (*Nikaragua devrimin 25'inci yılını kutluyor*, 2004), İran'da İslami bir devrimin olması (*İran'ın kronolojik kısa tarihi*, 2017), Sovyetlerin Afganistan'ı işgali (Erman, 2019) gibi gelişmeler ABD'nin politika değişimine gitmesinin ana nedenlerini oluşturmaktadır.

Bu kapsamda 23 Ocak 1980 yılında ABD Başkanı Jimmy Carter kongredeki mesajında, körfez bölgesinde yabancı bir güç tarafından yapılacak müdahaleleri kendi hayati çıkarlarına bir saldırı olarak kabul edeceğini ve askeri güç dahil her türlü araç ile karşılık vereceğini ilan etmiştir (Arı, 2017, s. 116). Bu söylem değişikliği ile daha önce Amerikan kuvvetlerini direkt kullanma uygulamasını terk eden Nixon Doktrini politikasının yerini, direkt müdahale seçeneklerini de içinde barındıran Carter Doktrini politikası almıştır.

Yukarıda ele aldığımız gibi ABD'nin Ortadoğu politikasına müdahil olması 1956 Süveyş Krizi ile bir komünizm tehdidi metaforuyla mümkün oldu. Bu metafor, Amerikan çıkarlarını

maksimize etmeye yarayan ya da bölgeye müdahalesini meşrulaştıran bir olguydu. Ama bu tehdit ortadan kalkınca doğal olarak bazı politikaların meşruluğu sorgulanır hale gelecekti. Ve nihayetinde böyle de oldu. 1989 yılında Doğu Bloku'nun dağılmasıyla komünizm tehdidi ortadan kalktı onun yerine ikame edilecek yeni bir tehdit arayışı başladı. Çok geçmeden yeni bir tehdit oluşturuldu. Yeni tehdit artık komünizm tehdidine karşı korunan İslam coğrafyasında oluşturulan radikal İslam tehdidiydi. Afganistan'da Sovyetlere karşı finanse edilen ve mücahit denilen bu unsurlar artık Amerikan çıkarlarına bir tehdit olarak görülüyordu. Başka bir deyişle Ortadoğu'daki politikalarının meşru altyapısını bu tehdidin oluşturması öngörülüyordu. Bu tehdit somut olarak 11 Eylül 2001 dünya ticaret merkezine El-Kaide terör örgütünün saldırı düzenlemesi ile oluşmuştur. Ama öncesinde sorulması gereken Sovyet tehdidinin 1989 yılında ortadan kalkmasından 11 Eylül'e kadar geçen on küsur yılda ABD'nin Ortadoğu bölgesinde askeri güç bulundurma meşruiyeti nedir? ya da körfez savaşına müdahil olma sebebi nedir? bu sorulara tatminkâr cevap vermek için ABD'nin körfez bölgesindeki ekonomik ve siyasi çıkarlarına bakmak gerekir. Bu çıkarlarına tehdit olarak müdahil olduğu körfez savaşını ve savaşın meşru sebebini bilmek gerekir.

2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

Komünizm tehdidinin ortadan kalkmasıyla ABD'nin Ortadoğu'daki varlığı sorgulanmaya başlanmıştır. Fakat hemen akabinde patlak veren Körfez Savaşı ile ABD çıkarlarını ve bölgedeki müttefiklerini korumak için Ortadoğu'ya askeri müdahalede bulunmuştur.

Körfez bölgesi, İran ve Irak'ın merkezinde yer aldığı Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Katar, BAE, ve Umman dâhil sekiz ülkeden oluşan yaklaşık beş milyon km² 'lik bir alandan oluşmaktadır. Bölge için Türkçe literatürde genel olarak "Basra körfezi" kavramı kullanılmaktadır. Bu kavramın kullanılması Osmanlı İmparatorluğu'nun bu bölgedeki Basra eyaletinden kaynaklanmaktadır. Osmanlı'dan sonra bölgede hâkim güç olan İngiltere ve onun güdümündeki küçük Arap devletleri bölgeyi kavramlaştırırken genel olarak Arap Körfezi (Arabian Gulf) kavramını kullanmışlardır. Batı kaynakları, özellikle ABD, bölge için İran Körfezi (Persian Gulf) kavramını tercih etmektedir. Bunun sebebi İran Devrimi'ne kadar İran'ın bölgede ABD'nin müttefiki olmasından kaynaklanmaktadır (Arı, 2017, s. 325). Bölgenin sahip olduğu zengin petrol ve doğal gaz yatakları ve bunların dünya pazarına açılmasında körfez kilit rol oynamaktadır. Körfez bölgesinin zengin petrol ve doğal gaz kaynakları ABD'nin Ortadoğu çıkarlarının temelini oluşturmaktadır. Buna göre Körfez Savaşı ABD çıkarları için bir tehdit oluşturmaktaydı.

Körfez Savaşı en genel anlamda İran-Irak savaşının Irak'ı ekonomik olarak yıpratması sonucu Irak'ın ekonomik zararını tazmin etmek için komşusu Kuveyt'i işgal etmesiyle başlamıştır. Körfez Savaşı'nı oluşturan sebeplere kısaca bakarsak; Kuveyt ile Irak arasında Osmanlı'dan kalma sınır sorununun var olması, Saddam Hüseyin'in körfezde stratejik öneme sahip olan Bubiyan ve Varda adalarına sahip olma isteği ve İran-Irak Savaşında Irak'ın Kuveyt'ten aldığı yüklü miktarda borçlardır. Yaklaşık olarak 60-80 milyar dolar körfez ülkelerine borçlanan Irak, Kuveyt'e ait olan 15 milyar doları ödemek istemiyordu. Gerekçe olarak İran rejiminin bölgeye yayılmasını engellediğini ileri sürüyordu. Ayrıca Saddam Hüseyin Kuveyt'in petrol üretimini artırarak Irak'ı 14 milyar dolar zarara uğrattığını iddia ediyordu. ABD açısından ise Irak'ın Kuveyt'i işgali bölge ülkelerinin yanı sıra petrol arzının güvenliğini de tehlikeye atıyordu. ABD için Körfez petrollerinin Irak'ın kontrolüne geçmesi, bölgedeki hayati çıkarlarına bir tehdit anlamına geliyordu. Bölge ve ABD'yi rahatsız eden diğer bir durum ise Irak'ın silahlanma girişimleri ve bunun sonucunda bölge ülkeleri üzerinde endişe oluşturmalarıdır (Kepsutlu, 2016, ss. 64-65). Buna göre Irak'ın 2 Ağustos 1990 yılında Kuveyt'i işgalinin bölge ve küresel dengeler açısından bazı sonuçları olacaktı. Öncelikle bölgesel olarak körfezde hâkim bir güç haline gelecekti ve elde edeceği Kuveyt petrolü ile

dünya petrol arzının yüzde yirmisine sahip olacağından petrol fiyatları üzerinde belirleyici bir role sahip olacaktı. Bu olay, komünizm tehdidinin ortadan kalkmasıyla bölgede varlığı sorgulanan ABD için bulunmaz bir fırsat sunmuştur. ABD başta petrol olmak üzere bölgesel çıkarlarına tehdit olarak gördüğü Irak'ın bu militarist politikalarına son vermek ve bölgede daha da rahat davranmak için bu olayı bir fırsat olarak görmüştür.

Başkan Ronald Reagan zamanında Irak'la ilişkileri üst düzeyde olan ABD, Irak'ı terör devletleri listesinden çıkarmış ve İran savaşında desteklemişti. Irak, Kuveyt üzerinde tehdit oluşturunca ABD, bunu bir fırsat olarak görmüş ve Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgali ABD'nin bölgeye müdahalesi için meşru sebep oluşturacağına inandığından Saddam'ı olabildiğince cesaretlendirmişti. Örneğin, 25 Temmuz 1990 tarihinde ABD Büyükelçisi April Gaspie Saddam'la görüşmesinde Irak ve Kuveyt arasındaki sınır anlaşmazlığıyla ABD'nin ilgilenmediği konusunda onu ikna etmiştir. Saddam bunu yeşil ışık olarak algılayarak üç hafta sonra Kuveyt'i işgal etmiştir. Büyükelçi Gaspie, Eylül ayında New York Times'a verdiği demeçte 'Irak'ın Kuveyt'in tamamını işgal edebileceğini düşünmemiştim' diyerek Saddam'ı kandırdığını bir nevi kabul etmiştir (Stone & Kuznick, 2015, ss. 500-501). Fakat ABD'nin, Vietnam sendromundan sonra kendi kamuoyunu bir savaşa ikna etmesi çok zordu. Bunun için medya özellikle de CNN televizyonu propaganda için kullanılmıştır.

Kuveyt'in Amerika Büyükelçisinin kızı Nayirah el-Sabbah kameralar önünde bir hastanede gönüllü çalıştığını ve Saddam'ın askerlerinin kuvvözlerdeki çocukları yere attığını ağlayarak anlatması CNN ve NBC gibi medyanın yardımıyla Amerikan kamuoyunu savaşıacak bir psikolojiye sokmuştu (İlbaş, 2017). O hastaneye hiç gitmeyen ve orada gönüllü olarak da çalışmayan bu kızın söylediklerinin kurgulandığı daha sonra ortaya çıksa da artık çok geçti. Fakat bu dönemde ABD'nin sadece kendi kamuoyunu ikna etmesi yetmiyordu. Aynı zamanda bölge ülkeleri ve uluslararası toplumu da Irak'a müdahale etmeye ikna etmeliydi. Özellikle Suudi Arabistan kilit rol oynamaktaydı. Hem Arap bir devlete dışarıdan bir gücün müdahale etmesi için ikna edilmesi hem de körfezde stratejik bir konumda olmasından dolayı müdahaleye katılması için ikna edilmesi gerekiyordu. ABD'nin hep yaptığı gibi gerçek olmayan bir tehdit ile Suudi Arabistan korkutuldu ve ikna edildi.

ABD Savunma Bakanı Dick Cheney, Genelkurmay Başkanı Colin Powell ve General Norman Schwarzkopf, Suudi Arabistan Kralı Fahd'ı ikna etmek için büyük çaba harcamışlardır. Kral Fahd uzaydan çekilmiş ve üzerinde oynanmış bazı fotoğraflar gösterilerek ikna edilmişti. Bu fotoğraflara göre Irak askerleri Kuveyt sınırından Suudi Arabistan topraklarına girmek için hazırlık yapıyordu. Fotoğrafların orijinallerinde bölgede hiç Irak askeri olmadığına bir Japon gazeteci ulaşsa da artık çok geçti ve gereken askeri destek verilmişti (Stone & Kuznick, 2015, s. 501). ABD gerek Körfez Savaşından önce gerek savaş sırasında propaganda ile süreci yürütmüştü. Fakat yapay bir tehdit ile ABD'nin bölgede kalması mümkün değildi. Çünkü oluşturulan yapay tehditlerin etkisi kısa süreliydi ve gerçek ortaya çıktığında Amerikan karışıklığına dönüşme durumu vardı. ABD'nin bölgede varlığını devam ettirmesi için komünizm tehdidi gibi daha kalıcı bir tehdide ihtiyacı vardı ve bu tehdit terörizmdi.

Ortadoğu'da terörizm tehdidi bir tarafta ABD'nin petrol sevkiyatını aksatmayacak diğer tarafta ise bölgedeki müttefiklerini korumak için ABD'nin bölgede varlığını devamlı kılacaktı. Fakat bu tehdidin somutlaşması gerekiyordu. Çünkü tehdidin var olduğunu dillendirmek ile o tehdidin somut bir eylemle ortaya çıkması aynı etkiyi göstermiyordu. ABD'nin Ortadoğu'da varlığını devam ettirecek somut bir eylemle desteklenen bir tehdit algısına ihtiyacı vardı. Bu eylem 11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezine terör örgütü El-Kaide militanları tarafından yapılan saldırı ile gerçekleşmiştir. Saldırıdan sonra açıklama yapan dönemin ABD Başkanı George Bush, tüm dünyaya "ya bizimlesiniz ya da terör örgütleriyle" diyerek yeni bir sürecin başlangıcına işaret etmiştir. Bush, artık dünyanın

herhangi bir yerinde kendisine tehdit oluşturacak bir duruma direkt müdahale etme hakkını kendinde buluyordu. Ona göre 11 Eylül ona bu fırsatı vermişti.

ABD, 11 Eylül saldırısıyla birlikte daha önce körfez savaşında olduğu gibi uluslararası toplumun rızasına başvurma anlayışından vazgeçmiştir. Kendi güvenliğine tehdit oluşturan bir durum ortaya çıktığında bunu aşmak için tek taraflı olarak müdahale edeceğini deklare etmiştir. *Ya bizimlesiniz ya da terör örgütleriyle* derken Başkan Bush, siz olmasanız da biz müdahale edeceğiz mesajı vererek ABD'yi sınırlandırabilecek olan uluslararası anlaşmalardan da çekilmiştir.

ABD tek taraflı olarak Anti Ballistic Missile (Füze Savar Füze) anlaşmasından çekildiğini ilan etmiş, Kyoto Anlaşması ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Sözleşmesi'ni de onaylamayacağını ilan etmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Powell, Aralık 2001'de ABD çıkarları ile uyuşmayan angajmanlardan geri çekileceğini açıklamıştı (Arı, 2017, s. 127). Bu açıklama ABD'nin bundan sonraki politikasının bir özetiydi. ABD terörizmi yeni bir tehdit olarak güvenlikleştirmiş ve amacı için hiçbir aracın onu engellemesini istememişti.

ABD'nin yeni politik anlayışına göre, kendisi suçsuz ve sebepsiz yere saldırıya uğramıştı. Bu saldırının ABD'nin Ortadoğu'da yaptıklarıyla hiçbir ilgisi yoktu. Saldırıları gerçekleştiren Ortadoğu menşeli Usame Bin Ladin liderliğindeki El Kaide ve Taliban terör örgütleri, ABD anlayışına göre farklı bir amacı olmayan tamamen batı uygarlığını hedef alan şeytani güçlerdi. ABD, Ortadoğu'da Filistin sorununda her zaman İsrail Devletinden yana tavır almasında da bu saldırıyla herhangi bir alakası olmadığına inanıyordu. Hatta bu saldırıları ABD'nin politikalarından kaynaklandığını iddia edenleri düşman ile iş birliği yapmakla suçlamışlardır (Uslu, 2012, ss. 187-188). Oysa İsrail'in eski askeri istihbarat şefi Yehoshaphat Harkabi, Bush gibi düşünmüyordu. Harkabi, *"Filistinlilere kendi kaderini tayin etme hakkına saygı duyan onurlu bir çözüm önermek: terörizm sorununun çözümü budur"* demişti (Chomsky, 2008, s. 39). Harkabi, terörün ortaya çıkmasının bir sonuç olduğuna, asıl onu ortaya çıkaran sebepleri yok etmek gerektiğine dikkat çekmişti. Bush ise sonuçlar ile mücadele etmiştir.

Başkan Bush, İncil'deki "ya bizimlesiniz ya da karşımızda" ifadesini referans alırken kendini aynı zamanda Hristiyanlığın koruyucusu olarak da gösteriyordu. Karşı tarafta ise radikal İslami gruplar da kendilerini İslam'ın batı medeniyeti tarafından yok edilmesine karşı çıkan İslam'ın koruyucusu olarak görüyordu. İki dinin ve İki peygamberin öğretileri savaşı meşru göstermek için kullanılıyordu (Perkins, 2012, s. 254). Savaşın asıl sebebi inanç ve terör maskesinin arkasına saklanan körfez petrolüydü. Terörizm, bölge petrolünün kontrolünü sağlamak için gereken meşru bir sebepken, inanç ise Hristiyan batı dünyası için motive edici bir nedendi.

Ünlü Hollywood yönetmeni Oliver Stone terörizmin bir yöntem olduğuna dolayısıyla Amerika'nın bir yöntemle mücadele ettiğine dikkat çekmiş Amerika'nın politikalarının tutarsızlığını gözler önüne sermişti (Stone & Kuznick, 2015). Bu tutarsızlık, yok edilmek için savaşılan terörü daha da azgınlıştırmış ve radikal örgütlere katılım gün geçtikçe artmıştı. Aslında bu Amerikan politika yapıcılarının arzu ettiği bir durumdu. Terörün artması ile ABD'nin bölgede kalıcılığı sorgulanamaz hale gelmişti.

Afganistan ve ardından Irak Savaşı, Başkan Obama dönemine kadar devam etmiştir. Irak Savaşı 135 binden fazla sivilin ölümüyle sonuçlanarak ABD'nin 2012'de çekilmesiyle ancak fiili olarak son bulmuştur. Başkan Obama döneminde ABD'nin Irak müdahalesi eleştirilmiş ve yeni bir politika anlayışının benimsenmesi bu dönemde tartışılmıştır (*ABD'nin son Irak pişmanlığı*, 2017). Bush döneminin politikalarını rasyonel bulmayan Obama, Irak'ta ve Afganistan'da ABD askerlerinin ölmesini ve ABD'nin dünyanın jandarması gibi olması politikalarını terk edeceğinin sinyallerini vermiştir. Obama, bölgedeki müttefik devletler ve gerektiğinde devlet dışı örgütler vasıtasıyla ABD'nin çıkarlarını koruma yoluna gitmiştir.

Fakat bu durum, terörist gruplar ve devlet dışı örgütler arasındaki ayrımın yapılmaması ve çıkarları gereği istenilen grubun meşru istenilmeyen grubun gayrı meşru olarak sayıldığı bir kaotik durum yaratmıştır. Bunun doğal sonucu olarak bölge devletlerin örgütler vasıtasıyla birbiriyle savaştığı ‘Vekalet Savaşları’na sahne olmuştur (Önder, 2020, s. 34). Obama döneminde Ortadoğu’da Arap Baharı olarak bilinen toplumsal hareketler ile ABD’nin bölge politikasında radikal bir değişikliğe gidilmiştir.

ABD’nin dış politikasında radikal değişikliğin en önemli göstergesi olarak görülen ve ABD’nin Soğuk Savaş sonrası bölgesel politikasını yönlendiren radikal İslam’ın ve onun en önemli temsilcisi olan El Kaide terör örgütünün lideri Usame Bin Ladin’in tamda bu dönemde ABD özel kuvvetleri tarafından Pakistan’da öldürülmesi ABD’nin bölge politikasında değişikliğe gideceğinin göstergesi olarak görülmekteydi. Artık yeni bir döneme girileceği ve uzun yıllar baskıcı diktatörler tarafından yönetilen Ortadoğu halkları için bir umut olarak görüldüğünden kışı bitiren bir bahar olarak lanse edildi. Ama yıllarca Ortadoğu ülkeleri için “Türkiye Modeli” söylemi batı tarafından dillendirilirken Arap Baharından sonra iktidara gelen İslamcı partiler batı tarafından çıkarlarına bir tehdit olarak görüldü (*Arap Baharı ile Ortadoğu’da değişen dış politika dengeleri*, 2025). Bundan dolayı ABD, devrimin müttefik körfez ülkelerine sıçramaması için özel gayret sarf etti. Çünkü ABD için öncelik olarak görülen İsrail Devletinin güvenliği, Mısır seçimleri ile tehlikeye girmiş ve ittifak için körfez ülkelerine ihtiyaç duyulmuştur. Suudi Arabistan ve BAE’nin başını çektiği körfez sermayesinin desteklediği ve ABD’nin öncülüğünde batının gayretleri ile iktidara gelen Müslüman kardeşler askeri darbe ile yönetimden uzaklaştırılmıştır. ABD ve körfez ülkeleri için ortak düşman siyasal İslam olmuştur.

Obama sonrası Başkan seçilen Donald Trump, benzerine az rastlanan bir politikacı profili çizmiştir. Önce Amerika olarak tanımladığı politikasında genel olarak eylemde tek taraflılık, uluslararası anlaşmalardan çekilme, uluslararası kurumları önemsememe, tehdit, güç ve güvenliğe yaptığı aşırı vurgu ile öne çıkmıştır (Oğuz, 2022). Trump Ortadoğu’da İsrail’in güvenliğini ve bölge ülkeleriyle normalleşmesini önceleyen bir politika izlemiştir. Yüzyılın Anlaşması dediği Ortadoğu barış planında İsrail’in körfez ülkeleriyle normalleşmesini sağlarken, Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanıması, Golan Tepelerinde İsrail egemenliğini tanıması ve İran’la yapılan Nükleer anlaşmadan geri çekilmesi Ortadoğu’ya yönelik en dikkat çeken politikalarıydı (*Trump’ın Orta Doğu Planı*, 2020). Trump 2025’te tekrar başkan seçildiğinde Joe Biden döneminde İsrail’in Gazze’de Filistinlilere yönelik soykırımını destekleyen açıklamalar yapmış ve Filistinlilerin Gazze’den Ürdün ve Mısır gibi ülkelere sürülmesiyle ilgili bir plan paylaşmıştır. Her iki ülkeye de planı kabul etmeleri için baskı yapmış, kabul etmemeleri durumunda Amerikan yardımını kesmekle tehdit etmiştir. Trump, Gazze’yi ise Ortadoğu’da bir “Amerikan Rivierası” yaparak iş ve yatırım çeken bir bölgeye dönüştürme niyetini açıkça ifade etmiştir (Adams, 2025). Böylece Trump, Ortadoğu’ya yönelik tehdit, baskı ve ticari çıkar çerçevesinde, insan faktörünü görmezden gelen, sadece ticari yatırım olarak değerlendiren bir dış politika izleyeceğini göstermiştir.

3. Sonuç

ABD Soğuk Savaş döneminde Ortadoğu’ya komünizm tehdidi ile girmiş ve tehdidin 1989 yılında ortadan kalkmasıyla ABD, bölgede varlığını devam ettirmek için farklı politikalar izlemiştir. Soğuk Savaş döneminde Başkanların doktrinlerine bakılarak ABD’nin Ortadoğu’ya yönelik politikalarının ne denli değişkenlik gösterdiği analiz edilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise komünizm tehdidinin ortadan kalkmasıyla Ortadoğu’daki varlığı sorgulanmaya başlayan ABD farklı tehdit algılarıyla Ortadoğu’da varlığını devam ettirmiştir. Fakat Soğuk Savaş dönemindeki gibi gerçek ve devamlı bir tehdit unsuru olmadığı için ABD, özellikle Bush döneminden başlayarak git gide uluslararası hukuku hiçe sayan uygulamalarla

Ortadoğu’da etkisini sürdürmüştür. Obama döneminde bu politika terk edilse de yerine uygulanan politika vekalet savaşlarına neden olmuştur. Trump döneminde ise ABD’nin Ortadoğu’da çıkarlarını maksimize etmek için hiçbir sınırlamaya tabi olmadan hareket ettiği tespit edilmiştir.

Kaynakça

- ABD’nin son Irak pişmanlığı.* (2017, Mayıs 3). Al Jazeera Türk - Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar, Türkiye ve çevresindeki bölgeden son dakika haberleri ve analizler. <https://www.aljazeera.com.tr/haber/abdnin-son-irak-pismanligi>
- Adams, P. (2025, Şubat 11). *Whydoes Donald Trump wanttotakeover Gaza andcould he do it?* <https://www.bbc.com/news/articles/cn4z32y12jpo>
- “*Arap Baharı*” ile Ortadoğu’da değişen dış politika dengeleri. (2025). Heinrich BöllStiftung | Derneği Türkiye Temsilciliği. <https://tr.boell.org/tr/2014/06/16/arap-bahari-ile-ortadoguda-degisen-dis-politika-dengeleri-yayinlar>
- Arı, T. (2017). *Geçmişten günümüze Orta Doğu* (C. 2). Alfa Akademi Yayınevi.
- Bowen, J. (2024, Eylül 17). *İsrail-Filistin sorunu: 1967 Arap-İsrail Savaşı ve Orta Doğu’yu sarsan 6 gün.* BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cly4ddp2dy2o>
- Chomsky, N. (2008). *Müdahaleler* (T. Doğan & N. Ersoy, Çev.). Bgst yayınları.
- Erman, K. (2019). Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgali ve Türkler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 44, 303-320. doi: 10.21563/sutad.511667
- Gelvin, J. L. (2016). *Modern Ortadoğu Tarihi 1453- 2015* (Güneş Ayas, Çev.). Timaş Yayınları.
- İlbaş, S. (2017). *Başkanlık sistemlerinde ve parlamenter sistemlerde dış politika anlayışı ve işleyişi: ABD ve Türkiye (1982 Anayasası) örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dumlupınar Üniversitesi.
- İran’ın kronolojik kısa tarihi.* (2017). <https://tahran-be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/331818>
- Kalın, İ. (2016). *Ben, öteki ve ötesi: İslâm-Batı ilişkileri tarihine giriş* (Yedinci baskı). İnsan Yayınları.
- Kavak, G. (2023). Yeniden Milli Mücadele Dergisinde Afrika (1970-1980). *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 5(1), 19-44. <https://doi.org/10.54132/akaf.1275502>
- Kepsutlu, B. (2016). *Amerika’nın Ortadoğu Politikası 90’lardan Bugüne, Başkandan Başkana Ortadoğu Politikası.* İnkılap Kitabevi.
- Kissinger, H. (2018). *Diplomasi* (İ. H. Kurt, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nikaragua devrimin 25’inci yılını kutluyor.* (2004). https://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/07/040719_nicaragua_anniversary.shtm
- Nye, J. S., & Welch, D. A. (2018). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* (Renan Akman, Çev.; 5. bs). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Oğuz, G. (2022). Trump Dönemi Amerikan Dış Politikasında Yeni Tarz-ı Siyaset: Hegemonyanın Gerileyişi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 980-988. doi:10.33437/ksusb.624063

- Önder, E. (2020). Başkanların Doktrinleri Çerçevesinde, Abd'nin Yeni Güvenlik Anlayışı Ve Soğuk Barış. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 27-39. doi: 10.30692/sisad.660225
- Öztürk, S., & Saygın, S. (2017). 1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), Article 12.
- Perkins, J. (2012). *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafı 2* (C. Taşçıoğlu, Çev.). April Yayıncılık.
- Sander, O. (2017). *Siyasi Tarih 1918-1994* (C. 2). İmge Kitabevi.
- Stone, O., & Kuznick, P. (2015). *ABD'nin Gizli Tarihi* (T. Çolak, Çev.). Profil Yayıncılık.
- Şeker, Ş. (2021). YEMEN'İN başarısız devlete dönüş süreci. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 455-473. doi: 10.30692/sisad.926410
- Trump'ın Orta Doğu Planı: Kudüs bölünmemiş bir şekilde İsrail'in başkenti olacak. (2020). BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51284412>
- Uslu, N. (2012). ABD'nin Orta Doğu Politikası. İçinde R. Gözen (Ed.), *Amerikan Dış Politikası*. Anadolu Üniversitesi.